

Vaikystė

IŠAUŠO 1896 METŲ balandžio pradžios rytas. Pūtė silpnas vakarų vėjas, pro ūkanas retkarčiais pažvelgdavo saulė – atrodė, kad bus graži diena. Nuo ankstyvo ryto namuose visi krutėjo suprakaitavę. Tėvas, vaikų, šeimos ir kaimynų padedamas, krovė į vežimus rakandus. Mama nešė apdriskusios ir laiko suėstos patalynės, visokiausių drabužių ryšulius, – ūkyje visko gali prireikti, – vyniojo į šiaudus molinius puodus, kad nesudužtų besitrankydami vienas į kitą duobėtame gruodo sukaustytame kelyje, nurodinėjo vaikams, ką daryti, o retkarčiais sustodavo lyg įbesta, nieko nesakiusi suplodavo rankomis per šonus, sudejuodavo, apsidairydavo ir vėl imdavosi darbo.

Čia Marija ir Petras Špokai nuomojo ūkį, bet tas ūkis pasidarė per mažas išmaitinti jų didelę šeimyną.

Vaikai paaugo: Levukas – aukštas, tiesus, geras pusbernis, nors panosėje ilgesnio plauko dar nesimatė, bet su tėvu jau dirbo visus ūkio darbus; Jasiukas, kaip sako tėvas, naujoje vietoje karvių nebeganys, o padės dirbti Levukui; Vikutė galėjo ganyti ne tik žąsis, bet ir visą bandą, tik mažoji Marytė dar bėgiojo įsikibusi į mamos padurkus. O maitinti, algą mokėti reikėjo ir samdytiems mergai ir vaikiui.

Viskas buvo nutarta Kūčių vakarą. Rudenį tėvas sužinojo, kad už Kuršėnų, Rūveliuose, prie Ringuvos upės, yra nugyventas ir apleistas Peterburge gyvenančio didelio pono, grafo Naryškino, palivarkas, ir jį išsinuomojo. Valgydamas Kūčias tėvas pasakė, kad pavasarį reikės kraustyti į naują vietą. Persikraustymui ruošėsi du mėnesius, bet daug kas liko nesuvyniota į gūnias, nesurišta į ryšulius. Mat vis ko nors prireikdavo. Ištraukti ištraukdavo, o padėti atgal iš kur paimta nebebūdavo kada. Taip ir liko paskutinei dienai.

Tėvas su Levuku, Jasiuku ir vaikiu Adomu tempė į ratus senas kirvarpų sugrauztas spintas, komodas, geležimi apkaustytas ir raštais išmargintas pono Gotauto dovanotas kraičio skrynias, prikrautas visokiausių Marijos audinių ir drobių, ir žiūrėjo, kad tik daugiau tilptų. Kaimynai, sumetę į ratus šieno ir šiaudų liekanas, nes daržinė buvo jau beveik tuščia, vilko ir krovė rugių, avižų, miežių ir bulvių maišus. Norėjo sutalpinti kuo daugiau, tik buvo baisu, ar patrauks arkliai. Ryto metą žemė sušalusį į gruodą, todėl visi skubėjo kuo anksčiau išvažiuoti. Iki vakaro reikėjo pasiekti Rūvelius, o nuo Urkuvėnų tai geras gabalas kelio.

Iš pradžių atrodė, kad tų kraustulių ne taip daug, bet kai ėmė krauti į ratus, pristigo vietos, o daiktų vis atsirasdavo ir atsirasdavo, ir visi jie ūkyje reikalingi nuo pirmos dienos. Ką jau kalbėti apie rankinius linų mintuvus, brauktuves ir šukas, dalgius, grėblius ir spragilus, sėtuves, doklus, žambrius, akėčias ir daugybę kitokių padargų. Ir nesvarbu, kokie tie padargai, seni ar nauji, geri ar aplūžę, visi naujoje vietoje bus reikalingi, be jų neapsieisi, o naujiems nei pinigų bus, nei laiko užteks

pasidaryti – vis atsiras skubesnių darbų. Bet viskas į vežimus netilpo, ir nori nenori teko daug ką palikti kitam kartui.

– Nebekraukit, arkliai nebeatrauks, jei patiš įdienojus, – bambėjo mama. – Vis tiek visko nesudėsit, reikės dar kartą važiuoti.

– Ką nuveši šiandien, nereikės vežti rytoj, – prieštaravo tėvas ir krovė ką besugriebdamas, kad tik rado vietos vežime.

Pagaliau tėvas pakvietė visus vidun. Į trobą sugužėjo šeimyna ir talkininkaujantys kaimynai. Tėvas persižegnojęs atsiklaupė. Visi nutilo.

– Sukalbėkim „Tėve mūsų“, „Sveika, Marija“ ir „Tikiu Dievą Tėvą“, – paprašė tėvas.

Visi suklaupė. Troboje tylu kaip per pakasynas. Tik po žiemos atgijusi musė dūzgė ant lango. Visus apėmė graudus jaudulys. Marijai akys priplūdo ašarų, veidai paraudo, žodžiai strigo gerklėje. Tik mažoji Marytė žiūrėjo akis išpūtusi ir negalėjo suprasti, kodėl jie kalba poterius kaip bažnyčioje.

Pasimeldę ir persižegnoję sukilo.

– Sunkiai, ale gražiai čia gyvenom, – pasakė tėvas. – Nors kruvinu prakaitu laistėm žemę, bet ji mus maitino, o namai šildė.

Tėvas tarpduryje sustojo, atsiklaupė, pasilenkęs pabučiavo slenkstį ir, nususukęs, kad vaikai nematytų, brūkštelėjęs ranka per ūsus, išėjo. Mama sukukčiojusi prijuoste užsidengė veidą, o vaikai žlembdami puolė jos raminti.

Verkti nebuvo kada. Tėvas jau varė iš kūtės karves, veršius, avis ir ėriukus. Kieme pasklido tvarto kvapas. Gyvuliai, išėję iš šiltos kūtės ir įkvėpę tyro lauko oro, pasijuto lyg ne savo kailyje: karvės sustojo kaip įbestos, avys susimetė į būrelį, o jauni veršiukai ėmė laigyti po kiemą. Ką žinai, kaip jie elgsis kelionėje.

Didžiulis rūpestis tie gyvuliai ir paukščiai: ką iš jų palikti, o ką varytis.

– Tegu Jasiukas su Viktute tuojau pat gena karves, veršiukus ir avis su ėriukais, o kiaules ir vištas paimsim kitą kartą, – paliepė tėvas.

– Vaikai, varykit Kuršėnų link. Jasiau, tu dabok, kad avys ir veršiukai neišklystų iš kelio, o Viktutė tegu eina iš paskos ir saugo, kad niekas neatsiliktų. Tėvas su padvadamis iki Kuršėnų jus pasivys, – aiškino mama.

Levukas atkėlė vartus, sulojo šunys, ir gyvuliai, raginami virbais ir lazdomis, pajudėjo iš kiemo į gatvę. Kaimynų languose sušvito smalsios vaikų ir moterų akys. Banda, lodydama šunis, varoma ėjo per kaimą, o visažinės bobutės, apsisupusios išblukusiomis skarelėmis, stovėdamos tarpuvartėse lingavo galvas ir porino sau:

– Ir į kokį pasvietį jie dabar kraustosi? Rodos, buvo viską taip gražiai susitvarkę. Ir ko jiems čia trūko...

IŠ KIEMO IŠGRŪSTI gyvuliai pasklido – vieni liko ūlyčioje, kiti sugužėjo į kaimynų kiemus. Jasiukas iš kiemų gujo juos atgal, o Viktutė su ilgu žabu ginė avis ir veršiukus, žiūrėdama, kad kuris nepasiklystų ir neatsiliktų. Devyni prakaitai išpylė, kol vargais negalais išburkštino gyvulius iš kaimo, o į dangų nebuvo kada ir dairytis.

Kai išklampoję į kelią, ėmė pūsti žvarbus vėjas, padvelkė drėgme. Kelio gruodas palengva tižo, purvas lipo prie naginių, kojos slidinėjo. Šiaip taip priklampoję Lykučių kalnus. Čia

šiek tiek šilčiau, nes miškas iš abiejų pusių užstoja vėją, ir eiti buvo lengviau.

Kalnai panašūs į aukštą ilgą pylimą, kurio abiejose pusėse telkšojo pelkės ir durpynai, apaugę nepereinamais krūmais ir mišku. Kaimynų senutė pasakojo Viktutei, kad kalnus iš gryo žvyro supylęs velnias, kai važiavo aštuoniais arkliais kinkyta karieta pasiimti Jankaus dūšios. Jankus, būdamas girtas, kortomis velniui dūšią buvo pralošęs. Jis reikalavęs, kad velnias per vieną naktį supiltų žvyro kalną per tas neperbrendamas pelkes, kad ant to kalno nutiestų kelią ir zovada atvažiuotų aštuoniais geležimi pakaustytais arkliais kinkyta karieta ir kad po kiekviena arklio koja dar spėtų dėti po porcelianinę lėkštę, ir kad tos lėkštės nedužtų. Matyt, Jankus nesitikėjo, kad kipšelis įvykdys visas sąlygas. O tas padarė viską, tik baigti nespėjo, nes visai prie pat Jankaus dvaro sugiedojo gaidys, ir velnias pakėlęs uodegą spruko kaip įkirptas. Taip ir liko kalnas nebaigtas. O kai tais kalnais važiuoji naktį, pasakoja žmonės, esą tenai vaidenasi ir baidosi arkliai.

Kaip gerai, kad gyvulius per kalnus reikėjo varyti rytą, gaidžiams seniai nugiedojus. Buvo jau visai šviesu, nors ir labai šalta. Viktutė dar kelis kartus persižegnojo dėl drąsos, o bevaikant avis su ėriukais nebuvo kada ir bijoti.

Šiaip taip perbrido gyvuliai per ištvinusį Žaigės upelį, o iš paskos permestais pagaliais perėjo ir patys vaikai. Mauliojo pro Papelkių tartoką*, pro Jokšius ir Čiuinių dvarą. Oras visai sugedo: ir lijo, ir snigo kartu. Lietaus lašas – sniego sauja. Drabužiai

* Tarmiškai – lentpjūvė. (Čia ir toliau – red. past.)

permirko. Sučiuškusios kojos klimpo į purvą, sumišusį su sniegu, naginės ištižo, slidinėjo. Pavargę gyvuliai nebeklausė: vieni dar cimpino pirmyn, kiti atsiliko, tretį klupo. Kol juos prikeli, kol su jais vejiesi nužlegsėjusius į priekį, žiūrėk, tie jau perlipę per griovį skuodžia į laukus. O pats didžiausias vargas su veršiukais ir ėriukais: vieni neklauso, o kiti nebepaeina. Vaikai, iki juosmens purvini, griuvinėjo, o sustirusios nuo šalčio rankos nebeišlaikė virbo.

– Viešpatie Viešpatie, už kokius griekus tu baudi mus, mažus vaikelius. Padėk, Viešpatie, ir mums, ir nekaltiems gyvulėliams, – meldėsi Viktutė, prisiminusi mamos pamokymus, ir ragino atsilikusius veršiukus ir avis.

Už Micaičių, jau netoli Kuršėnų, už žydų kapų, buvo tankus miškelis, priaugęs jaunų eglaičių ir pušelių. Gyvuliai, tartum kieno pavaryti, peršoko per griovį, sulindo į miškelį, sustojo po medžiais drebėdami nuo šalčio ir nė krust. Pušų ir eglaičių šakos pridrėbtos šlapio sniego, – vos tik prie jų prisiliesi, užt ant galvos šalta sniegdriba. Drabužiuose nė vienos sausos siulės, o gyvuliai, sulindę į eglyną, stovi šlapi, dreba ir nebeklauso nei Jasiaus, nei Viktutės. Vos tik vaikai išgena vieną ir eina kito, pirmasis lenda atgal į eglyną, kuriame kad ir šlapia, bet nors ne taip skaudžiai košia vėjas. Karves ir avis šiaip taip išvarė į kelią, o veršiai ir ėriukai užsispyrė ir nė iš vietos.

Paviję važiuotieji padėjo išvaryti iš eglyno neklusnius gyvulius. Veršius ir ėriukus šiaip ne taip supančioję sukėlė į vežimus. Gurguolė, lyg koks čigonų taboras, vėl pajudėjo. Vaikai priekyje varė gyvulius, o važiuotieji slinko iš paskos.

Iki pietų keliauninkai vargais negalais pasiekė Kuršėnus ir sustojo turgaus aikštės pakraštyje pailsėti ir pavalgyti. Arkliams

užmovė žiupčius* su akselio** ir pelų kratiniu, pametė vasarinių šiaudų karvėms ir avims. Mama padalijo visiems vaikams po riekę juodos kaip smala duonos, kuri dar neįdėta į burną strigo gerklėje. Vyrams ir talkininkams pietūs buvo paruošti atskirai: iš po šiaudų ratuose mama ištraukė į skudurus suvyniotą dubenį, kuriame gardžiai kvėpėjo dar neatvėsusios bulvės ir keli gabalai mėsos. Vaikams net akys išsprogo ant kaktos pamačius, o per lūpą nusidriekė seilė.

– Jūs, vaikai, nevėpsokit čia išsižioję, o dabokit geriau, kad gyvuliai neišsilakstyti, – subarė mama.

Iš dangaus tebedribo sniegas, sumišęs su lietaus lašais. Nuo karvių ir arklių nugarų kilo garas. Karvės gulėsi ant šlapios turgavietės žemės, jų pašonėj grūdosi avių pulkelis. Visi šlapi – nors gręžk. Kampu įspausti maišai, užsimesti ant galvų, varvėte varvėjo – nebeapsaugojo jie nuo lietaus ir šalčio: atrodė, kad toliau eiti nebėra jėgų.

Tėvas, pasitaręs su mama, nuėjo pas Abraomą, pažįstamą krautuvininką žydą, paprašyti, kad paglobotų iki kitos dienos mažąją Marytę ir priglaustų kieme veršiukus, nes pervargę arkliai ir taip vos bepatraukė ratus.

Iš Kuršėnų į Rūvelius mama išėjo pirma: sutvarkys kambarius, pakurs pečių, kad atvažiaavę talkininkai ir šeimyna galėtų sušilti. Paskui pajudėjo vežimai, o iš paskos – vaikai su karvėmis ir avimis.

Išėjus už Kuršėnų, tėvas Viktutei pasakė:

* Maišas, snukinė su pašaru.

** Smulkiai supjaustyti šiaudai.

– Bėk pirma mūsų, kad sušiltum. Kai prieisi Kuršėnų geležinkelio stotį, nebijok, užėik vidun ir pasišildyk, kol mes privažiuosim.

Žingsniuoti vienai, o ne ginioti atsiliekančius galvijus Viktutei buvo daug lengviau, bet užėiti į stotį ji nedrįso: ten turbūt yra svetimų nepažįstamų žmonių. Ji prisiminė, kaip tėvai namuose jai neleisdavo lįsti svetimiems į akis. Ir ne tik jai. Jei kas nors ateina – vaikų vieta užpečkyje arba virtuvėje. Bet ką daryti? Taip skaudžiai košia vėjas, merkia šlapdriba, šalta... Netoli stoties pakelėj Viktutė pamatė krūmus. Įlindo į juos ir susirietusi į kamuolėlį drebėdama nuo šalčio laukė važiuotųjų.

Pamačiusi vilkstinę, Viktutė paliko savo laikiną prieglobstį ir, praleidusi vežimus, vėl padėjo Jasiui varyti gyvulius.

Už geležinkelio pervažos jau nebe kelias, o tikra muturžė. Karvės klimpo į ją, virto iš kojų ir nebepajėgė atsikelti be žmonių pagalbos. Įsmukusių vežimų arkliai nebepatraukė nei raginami, nei mušami. Vieni vyrai niūkė vargšus gyvulius, kiti stūmė vežimus arba už purvinių stipinų kėlė ratus ir žingsnis po žingsnio slinko pirmyn. Ėriukus ir dalį mantos teko iškrauti iš vežimų. Iškėlė purvynan įgulusias karves. Viktutė su Jasium paims vieną ėriuką, pastatys į purvyną, ir bėga nešti kito. Taip ir stūmėsi po žingsnį, o kelio pabaigos kaip nēr, taip nēr. Artėjo vakaras. Visi šlapī, purvini, pavargę, pikti. Netekę kantrybės, kaimynai klausinėjo tėvo:

– Ar toli? Ar dar toli?

Jėgos seko. Kojos nebeklausė. Sučiuškusios naginės smuko nuo kojų, išmirkę apvarčiai sutrūkinėjo – nebesuraisiosi. Kojų neištrauksi iš tos maknos nepalikęs joje naginių. Kur tie Rūveliai? Ir kokiems velniams reikėjo kraustyti į tokį pasaulio kraštą,

kurio nė negali pasiekti. Visų keliauninkų jėgos ir kantrybė baigėsi. Levukas, vaikas Adomas ir kaimynai pliekė botagais vos bepasivelkančius arklius, stūmė vežimus, traukė iš purvyno tai vieną, tai kitą įklimpusį ratą ir keikėsi, keikėsi, kad tokią darganotą dieną tik pats kipšas galėjo nešti visus į nežinia kur esantį pasvietį. „Velniai“, „rupūžės“, „gyvatės“, „žalčiai“ ir dar kitokie keikimai, kokių Viktutė ir girdėjusi nebuvo, pylėsi kaip iš gausybės rago. Tik tėvas dirbo tylėdamas, sukandęs dantis.

Viktutei baisu buvo tokių keiksmų, ji žegnojosi ir prašė Dievą dovanoti nusidėjėliams.

Privažiavęs kaimą, tėvas nesustojo, nė į vieną kiemą arklių nepasuko, važiavo toliau. Prariedėjo vieną kaimo sodybą, kitą, trečią, pervaziavo visą kaimą, o kelio galo vis nesimatė. Tik kai pervarė gyvulius tiltu per patvinsią upę, kai jau atrodė, kad ir žingsnio žengti nebevalios, Viktutė pamatė už upės vingio nuo aukštais medžiais apaugusio vienkiemio pusės keliuku atklampančią pasitikti mamą.

Viktutei nušvito akys. Kelias nebeatrodė toks purvinas, kojos lyg ir mažiau klimpo, o ir ėriukai nebebuvo tokie sunkūs, kai reikėjo juos traukti iš žliūgės ir nešte nešti. Džiaugsmo pripildė krūtinė, ji nebesuprato, verkti ar juoktis iš laimės, kad dienos vargai galų gale baigiasi. Mama tikriausiai jau pakūrė ugnį kuknėj, galės priglausti nugarą prie šilto pečiaus, bus kur pasišildyti rankas... Norėjosi bėgti prie mamos, apsikabinti, pasidžiaugti, kad ji jau didelė ir stipri, kad nenusileido Jasiukui, o kartu su juo varė gyvulius, nešė ėriukus, visiems padėjo...

Tik jos džiaugsmo niekas nematė, nes visi keliauninkai pavargę, alkani, šlapi, sušalę vos kojas vilko. Mama pripuolus padėjo varyti gyvulius, ir jau visai tamsoj pasiekė kiemą.